

Publius Vergilius Maro

A R M A
VIRUMQUE
C A N O

Een collectie van 37 vertalingen
verzameld door JAN PAPY

ARMA VIRUMQUE CANO

Publius Vergilius Maro

Arma
virumque
cano

Een collectie van 37 vertalingen
verzameld door Jan Papy

Carptim
Nijmegen 2022

INHOUD

De tekst	7
De vertalingen	11
Een naschrift	53
De bronnen	63

DE TEKST

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum saevae memorem Iunonis ob iram;
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem, 5
inferretque deos Latio, genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso,
quidve dolens, regina deum tot voluere casus
insignem pietate virum, tot adire labores 10
impulerit. Tantaene animis caelestibus irae?

DE VERTALINGEN

De feyten van oorloghen sal ick nu verhalen
vanden vromen man: die door gods bestieren
M..der eerst verlatende de Troyssche palen
Quam in Italien met cloecke manieren.
En die veel lijdens (sonder eenich verstieren)
Door de wreede Junoos haet te water te lande
Pijnlijc besuert heeft, en door des crijchs hantieren
Oock vele gheleden als de Daliande
Eer hi cost opgehouden met subtijlen verstande
In Lavinien de eerste stadt onsachte
Waer af ghesproten sijn menigherhande
Natien: eerst Dalbanen, daer na Dlatijns geslachte
En de stadt van Roomen, oyt groot van machte
Daer hem elck keyser wel af beroemen mach
Ende diemen thoofft der werelt wel noemen mach

O gheleerde Calliope, poetelijcke meesteresse
De oorsaken wilt my doch nu vertellen
Waer omme dat Juno der Goden princersse
Soo seere verstoort was? den haet wilt mellen
Die haer porde met nijdich voortstellen
Dat sulck duechtsamich man (wert talder eeren)
So veel vedriets en pijnen (quaet om volspellien)
Moet aengaen met lastich verseeeren?
Die altoos was om sdeuchs vermeereren
Ootmoedich en patientich in desen.
Sijn de hemelsche sinnen so straf als weeren?

Cornelis van Ghistele
1556

Maer nu trompet ick den schrickelijcken oorloogh, en zing van den oorlooghsman, die eerst door nootlot van de Trojaensche kusten gevlught, te Lavinie aen den oever belandde, die door het geweld der Goden en Junoos onverzetbaren wrock gedreven, zoo lang te water en te lande omzworf, en zoo veel in den oorloogh overbrought, terwijl hy bezigh was met een stadt te stichten, en zijne Goden in Latium te voeren; waer uit de Latijnen en Vaders van Alba gesproten, en daer de hooge muren van Rome gebouwt zijn. O Zanggodin, errinner my d'oirzaecken, wat Godtheit men te na quam; of waerom de vergramde Koningin der Goden dien overgodtvruchtigen man aen zoo veele zwarigheden help. Zijn de Goden in den hemel oock aen zulck een toornigheid onderhevigh?

Joost van den Vondel
1646

Ick zingh den Oorlogs-held, die d'eerste quam te landen
Uyt het Trojaensch gewest aen de Lavijnsche stranden
En in Italien braght Trojens overschot,
Voortvluchtich daer van daen door 't ongenadigh lot.
Veel is hem door 't geweld der Goden wedervaeren
Terwijl hy swirf te land en door de wilde baeren
Om 't onversoenbaer leed, dat Iuno by haer droegh.
Oock heeft hy veel geleen daer hy sich neder sloegh,
Door Oorlogh aengerand terwijl hy was aen 't bouwen
En syne Goden braght (uyt Trojens brand behouwen)
In 't land van Latium, van waer 't Latynsch geslacht
En den Albaenschen Raed wel eer is voortgebracht
En haren oorsprongh kreeg de hooge stad van Roomen.
O Helden-zangh-Godin, wilt my te hulpe komen!
Doet my de redenen en oorsaeck recht verstaen!
Wien van de Goden was so seer te kort gedaen?
Wien sulcken leed geschiedt en daerom so verbeeten?
Hoe was de Koningin der Goden so verspeeten?
Wat had haer so gequetst, dat haer heeft aengeleyt
Een man so seer beroemt om zijn Godvruchtigheyd
Te sollen door so veel gevaers en swaerigheden?
Wat hitst haer op, daer hy so veel om heeft geleden?
Syn oock de herten in den Hemel so verwoedt,
En steeckt so grooten haet oock in der Goden bloed?

Jacob Westerbaen

1662

En van den man 'k nu zing, die d'eerst' van Trojes
stranden,
Doôr 't nóódlót vluchtend naar Italiën, belande
Aan die Lavynsche kust; hy t' lande, en t' zee, veêl lyd
Doôr Goôns geweld, en d' wreed langheugend' Junoô's
nyd,
Oók doôr den kryg; als zóude in Latium vergad'ren
Zijn Goôn, en stichte een stad: waar uit d'Albaansche
vad'ren
Ontstaan, 't Latynsch geslacht, en Romes hóóge wall.
Verhaal my zang-godin; wat Gód vergramd; en all,
't Geên Juno, Koningin der Goden, dus mis hage;
Dat een gódvruchtig man moet uitstaan zóó veêl plagen.
Kan 't hemelsche gemoed met wraakzucht zyn beklad?

Dirck Doncker

1663

Ick verkondige de Cryghs tochten, en kloecke daden van de Helt, die den eersten uyt de Trojaensche kusten, vluchtelingh gheworden zynde, door het Noodlot der Goden naer Italiën gezeylt, en op de Lavinische Oevers aengekomen is. Desen Man heeft soo te Water, als te Landt, door de kracht der Hemelingen veel geleden, maer wel besonderlyck door de altydt-waeckende gramschap van de vrede Juno. Veel heeft hy daer-en-boven onderstaen door de Oorlogen, als wanneer hy sijne Stadt bouwde, en de Trojaensche Goden overbroght in Latien, waer van het geslaght der Latynen, de Regeerders van Alba, en ten laesten de Vestens van het verheven Romen voorts gekomen zyn.

Zangh Godinne verhaelt my door wat gestoorde Godtheydt, of om wat redens de Coninginne der Goden soo veele ongevallen, en arbeyt veroorsaect heeft aen eenen Man door sijne deughtsaemheydt over al vermaert. Is er dan in de hemelsche gemoederen soo buyten-sporige gramschap te vinden?

Franciscus Cockelet

1747

Ik zing den oorlogsheld, die, voortgejaagd door 't lot,
Het eerst van Troje's kust met Troje's overschot
't Lavinisch strand betrad, ter zee, te land moest lyden
Door Juno's wreeden wrok; en veel en zwaar moest
stryden,

Aan hooger magt ten doel, eer, in 't Auzoonsch gewest,
Hy zynen wal volbouwde en had zyn goôn gevest;
Van wie 't Latynsche volk, en Albaas ryk, en Romen,
Die hoogverheven stad, zyn' oorsprong heeft genomen.
Herzeg me, ô zanggodes! hoe wierd een god verheerd
Door toorn, een koningin, die 't godenhof regeert,
Verbolgen op een' Man, godsdienstig van gemoede,
Tot zo veel leeds en zweets gedoemd door haare woede?
Vaart onverzoenbre wrok ooit hemelzielen in?

Pieter van Winter

1804

Ik zing de wapenen, 'k bezing den oorlogsheld,
Die, door het noodlot ver verjaagd van Trojes veld,
't Eerst aan Itaalje landde, en met de zwaarste rampen
Van 't Godendom, gehitst door Juno's wraak, moest
    kampen,
Lang zwierf te land en zee, veel oorlogsramp weêrstond,
Aleer hij met zijn' Goôn het Rijk dáár had gegrond,
En 't volk van Latium ten oorsprong op deed komen,
Met Alba's voorgeslacht en 't alberheerschend Romen.

Meld Zangster! mij den grond van al het foltrend leed,
Dat Juno's bittere haat den held verduren deed!
Wat Godheid werd gehoond? wat doet haar dus
    verbolgen
Met haare felle wraak hem stadig achtervolgen?
Waarom door leed op leed den vromen held ontroerd?
Kan 't zijn dat zoo veel wroks het Godendom vervoert!

Nanette Catharina Brinkman

1815

'k Zing d'oorlog, en den held, die 't eerst van Trojes
stranden,
Door 't Noodlot voortgejaagd, in Latium kwam landen;
Die rustloos zwierf te land en op 't onstuime meir,
Door Juno's wrok vervolgd en 't magtig Godenheir;
Die bloedig kampen moest, eer hij zijn rijk mogt vesten,
En Trojes Goden zag vereerd in die gewesten;
Van wien 't Latynsch geslacht, met Alba's ouden stam,
En Rome, meesteres der aard, haar oorsprong nam.
Meld, meld me, o Zanggodes, waarom in toorn
ontstoken,
Een magtig Godheid zich dus schriklijk heeft gewroken!
Meld, waarom Juno toch aan zoo veel leeds dien held,
Door deugd en Godsvrucht groot, zoo wreed heeft
blootgesteld!
Kan zulk een gramschap ooit in 't hart der Goôn
ontbranden?

Adriaan Walraven Engelen

1828

'k Zinge den krijg, en den held die het eerst uit Trojes
gewesten,
Vluchtend voor 's noodlots ban, in Italië landde op
Laviniums
Oeveren; lang op den vloed, over de aard niet minder
geslingerd
Door eene godlijke macht; om de wrok der verbolgene
Juno:
d' Oorlog mede ten doel, dien hy streed om de vesten
te stichten
Waar hy zijn goden in Latium bracht; het Latijnsche
geslacht rees,
Albaas vaderen rij, en de trans van 't verhevene Rome.
Meld de oorzaak my, o Muze! verhaal, wat krenkte den
invloed
Dus, of verstoorde 't hart van der goden gebiedster, dat
ze aanhield,
't Hoofd van d' in deugd uitblinkenden held te verladen
met onspoed,
Zoveel nooden te biên? Is een haat als deze des hemels?

Sebald Jan Everhart Rau

1862

'k Zing van den strijd en den man, die het eerst van de
kusten van Troje
Landd' aan Laviniums strand in Italië, balling door 't
noodlot,
Hij, die te land en ter zee door de macht van de goden
herhaaldelijk
Wegens d'ontembaren wrok van de toornige Juno
geslingerd,
Veel in den oorlog leed, tot hij stichtte de stad en de
goden
Voerde naar Latiums kust, en uit wien het geslacht der
Latijnen,
Alba's vaadren ontsproten en 't machtige Rome
ontstaan is.
Waardoor gevoelde zich Juno gekwetst? Meld Muze
mij d'oorzaak!
Wat kon 't hart van der goden gebiedster verstoren om
zóózeer
Dezen door godsvrucht roemrijken held t'overladen
met rampspoed?
Kan het gemoed der onsterflijken zóó van de wrake
vervuld zijn?

Janus Ludovicus Chaillet
1901

'k Zing den krijg en den man die het eerst, van Troje,
als balling,
Door het Noodlot geleid, naar Italië kwam en de kusten
Van het Lavinische rijk; veel werd hij, ter zee en te lande,
Door het geweld van de Goden geslingerd, om 't
wrokken der wreede
Juno; veel leed hij in strijd, bij het stichten der stad,
toen hij zijne
Goden, met zich, in Latium bracht: van het volk der
Latijnen
D'oorsprong, der vaders van Alba, der statige muren
van Rome.

Muze, vertel mij wat oorzaak het had, wie der Goden
gekrenkt was,
Wat de vorstin van d'Olymp had gegriefd, dat zij zulk
een gezwoeg dien
Vroomsten der menschen beschoor, en hem in zoo
tallooze rampen
Heeft gestort. Woont zulk een haat in onsterflijke zielen?

Pieter Willem De Koning
1915

'k Zing het bedrijf van den held, die 't eerst van de
kusten van Troja,
Balling, gejaagd door 't Lot, op Italischen bodem
belandde
Aan het Lavinische strand, daarbij door godengeweld, om
Juno's grimmigen wrok, over zeeën en landen geslingerd,
Tevens geteisterd met krijg, tot hij stichtte zijn stad, en
zijn Goôn naar
Latium voerde, vanwaar het Latijnergeslacht zijn
bestaan zou
Leenen en Alba's vaadren en Rome's geweldige veste.

Muze, vermeld waaròm, om wàt voor zonde, of om wàt
Grieve der Goden vorstin aan den braafsten der helden
beschoor, zoo'n
Jammerenreeks te bestaan, zulk naamloos leed te
verduren?
Zetelt er zooveel wrok in de harten der hemelbewoners?

Jacobus Johannes Terwen
1929

Ik bezing wapenfeiten en huldig den man, den eersten die van Troja's gewesten, voortvluchtig door zijn lotsbestemming, in Italië aan de Lavinische kusten belandde; herhaaldelijk werd hij door het geweld der hemelsche goden en omwille van den onverzoenlijken wrok der wreedaardige Juno heen en weer geslingerd te land en ter zee; veel had hij ook in den oorlog te verduren tot hij ten slotte de stad zou stichten, en de goden zou binnenvoeren in Latium: hieruit moesten eens ontstaan en het Latijnsche geslacht, en de Albaansche vaderen, en de wallen van het trotsche Rome.

Muze, geef mij de kennis van de oorzaken. Welk goddelijk plan werd er verijdeld? Of wat hartzeer werd haar aangedaan, dat de koningin der goden een zoo ongemeen vroom man in zooveel smartelijke avonturen joeg en zooveel zwarigheden overzond? Konden wij vermoeden dat in hemelsche harten zooveel wrok stak?

Konstant F. M. Vangenechten

1942

Ik zing nu wapenfeiten en roep den man tevoorschijn,
den leider die het eerst van Troja's gewesten gevloeden
wegens zijn lotsbestemming in Italië de Lavinische kusten
bereikte: veel werd hij van zijn gebieden weggeslagen
door het geweld der hemelingen,
veel heen en weer geslingerd op zee
wegens toorn en wraak van Juno, de hardvochtige;
veel moest hij mede in den oorlog verduren, tot hij
zijn stad kon stichten en zijn goden in Latium
binnenvoeren:
door hem werden verwekt èn de Latijnsche stam,
èn de Albaansche voorvaderen,
èn het hoogverheven verschanste Rome.

Muze, herinner mij de oorzaken,
welke godheid gekwetst werd,
of waarom de koningin der goden, zich gekrenkt
voelend,
den zeer godvreezenden man voortstootte om hem als
speelbal
der golven zoo dikwijls ten val te brengen,
hem zoo vele gevaren te doen trotseren.
Kunnen de gemoederen van hemelingen zoo toegeven
aan toorn?

Jozef Cochez
1943

Ik bezing den oorlog en den man die het eerst, van Troja's strand voortvluchtig, onder (geleide van) het noodlot, Italië en de Lavinische kusten bereikte. Veel werd hij door de macht der goden te land en op zee heen en weer geslingerd, en door den onverzoenlijken wrok der wrede Juno vervolgd. Vreselijk leed hij tevens in den oorlog, tot hij een stad kon stichten en zijn goden in Latium invoeren: hieruit (ontstonden) het Latijnse volk, de Albanese voorvaderen en de muren van het trotse Rome. Muze vertel mij de oorzaken (van dat gebeuren) of waarom de verbolgen koningin der goden dien zeer godvruchtigen man dwong zoveel avonturen te beleven en zulk een rampspoed te trotseren. (Kan er dan) zoveel toorn in het hart der hemelingen (wonen).

Robert-Jerôme De Pauw, Albert Clerckx en Gustaaf
Timmermans
1946, 1950³

'k Zing van den strijd van den held, die het eerst van
de kusten van Troje,
Balling, gejaagd door het Lot, Italischen bodem bereikte
En het Lavinische strand, hij die over zeeën en landen
Zwierf door der goden geweld wegens Juno's grimmige
gramschap,
Veel ook leed door oorlogsgeweld, tot zijn stad hij kon
stichten
En in Latium brengen zijn goden: hieraan de Latijnen
En de vaadren van Alba en de hooge muren van Rome
Danken 't ontstaan.

Waardoor gevoelde zich Juno gekwetst? Meld, Muze,
mij d'oorzaak!
Wat kon 't hart van der goden gebiedster verstoren om
zóózeer
Dezen door godsvrucht roemrijken held t'overladen
met rampspoed?
Kan het gemoed der onsterflijken zóó van wrake
vervuld zijn?

Gerardus Frederik Diercks
1951

Ik zing van oorlog, ik zing van de man die het eerst door het lot van Troje's kusten verjaagd naar Italië kwam aan het Lavinische strand, veel over landen en zeeën geslingerd door de wil van de goden, door Iuno's wrede, onverzoenlijke toorn, veel ook door oorlog gekweld, tot dat hij zijn stad zou stichten en zijn goden naar Latium brengen – de oorsprong van het geslacht der Latijnen, van de vaders van Alba, van de hoge muren van Rome. Muze, zeg mij waarom, wáárdoor gekwetst of bedroefd de koningin van de goden een held, uitblinkend door vroomheid, heeft gedwongen zulk een reeks van gevaren, zoveel leed te verduren. Zetelt er dan zoveel wrok in de harten der hemelse goden?

Maximiliaan August Schwartz

1959

Van heldendaden zing ik, van de held
die 't eerst uit Troje, voor het noodlot zwichtend,
een toevlucht in Itaalje heeft gezocht
en heeft gevonden aan 't Lavinisch strand,
hij, veel te land geteisterd en ter zee
door godenmacht om Juno's felle wrok,
veel ook door oorlog, met het doel een stad
te stichten en in Latium een dienst
van goden in te voeren, oorsprong van
Latijnen, Alba's staat en Romes veste.
Muze, vermeld de reednen mij, vermeld
om welke hoogheidschennis, hoe gegriefd
der goden koningin die vrome held
gedwongen heeft tot zoveel avontuur,
zoveel beproeving! – Toornen goden zo?

Abraham Rutgers van der Loeff
1965

De grote daden van een man bezing ik
die, door zijn lotsbestemming uitgebannen,
het eerst van Trojes stranden in Italië
het kustland van Lavinium bereikte.
Veel werd hij over land en zee gedreven
door 't alvermogen van de hemelingen,
vooral de eeuwige wrok der wrede Juno.
Veel kreeg hij ook door oorlog te verduren
tot hij zijn stad zou stichten en zijn goden
in Latium doen wonen. Dààr ontstonden
't Latijnse volk, de vaders der Albanen,
de muren van het onvolprezen Rome.

Vertel mij, Muze, waarom dit gebeurde,
waarom de koningin der hemelgoden
zich in haar majesteit gekrenkt gevoelde
of in haar hart vertoornd zich keerde tegen
een man van schier volmaakte plichtsvervulling
dat zij hem alle avonturen deed beleven
en ieder doodsgevaar heeft doen trotseren!
Is er zoveel rancune in de hemel?

Anton van Wilderode
1978 (1981)

Ik bezing de wapenfeiten en vooral de man die, voortgedreven door het lot, als eerste van de kust van Troje Italië, en wel het kustland van Lavinium bereikte. Door het geweld van de goden, meer bepaald door de onverzoenlijke wrok van de ongenadige Juno, zwierf hij zowel te land als ter zee rond. Veel heeft hij ook door de oorlog doorstaan totdat hij de stad zou stichten en goden naar Latium zou brengen. Daaruit zou dan het Latijnse geslacht voortkomen, de voorvaderen uit Alba en de stad van het grootse Rome.

Muze, vertel mij waarom, namelijk om welke krenking van haar goddelijke wil en welk verdriet de koningin der goden ertoe gekomen is om zoveel rampspoed te doen neerkomen op het hoofd van een man van uitzonderlijke plichtsbetrachting en om hem zoveel lasten op de schouders te leggen. Is er dan zoveel rancune in het hart der hemelingen?

Eddy De Laet
1979

Ek sing van wapens en 'n man – die held
wat deur die lot verban, die eerste was
om van Trojaanse kuste af te kom
en op die strande van Lavinium te land.
Deur Juno se verkropte woede en haat
is hy deur die geweld van hemelinge
oor lande en oor seë rondgegooi;
en veel het hy in oorloë gely,
voor hy 'n stad kon stig – na Latium
sy gode bring, van waar Latynse ras,
Albaanse heer en muur van hoë Rome kom.

O Muse, sê vir my, oor watter grief
of skending van haar majesteit het sy,
die koningin van gode, 'n man so vroom
tot soveel swaar en teëspoed gedoem?
Is haat so fel in harte van die gode?

Zuid-Afrikaanse vertaling door
Nicolaas Andries Blanckenberg
1980

Wapens bezing ik, – strijd en de man, die als eerste uit
Troje's
oorden, verbannen door 't Lot, naar Italië kwam, naar de
stranden
van Lavinium. Veel moest hij zwerven te land, over
zeeën,
onder 't geweld van de goden, vanwege 't geheugen van
Juno's
grimmige toorn. Veel leed ook doorstond hij in oorlog
totdat hij
stichtte een stad en zijn goden in Latium bracht: van
Latijnen,
Alba's vaderen en muren van 't rijzige Rome de
oorsprong.

Muze, vertel mij de reden. Waarin was haar almacht
geschonden?
Waarover treurend deed de vorstin der goden een man
die
opviel door eerbied, zoveel ontbering ervaren en lijden?
Zetelt er zoveel wrok in de harten der hemelse goden?

Henk Schoonhoven
1997

Ik bezing de wapenen en de man, die, door het lot
wegvluchtend van de kusten van Troje, als eerste
naar Italia en de kusten van Lavinium kwam –
die man, veel geslingerd èn over landen èn over zee,
door de macht van de hemelgoden, wegens de
onverzoenlijke toorn van de grimmige Iuno, en
ook in de oorlog veel hebbende geleden,
totdat hij de stad stichtte en de goden naar Latium
bracht – vanwaar het Latijnse geslacht en de
Albaanse vaders en de muren van het hoge Rome.
Muze, vertel mij de oorzaken, welke goddelijke macht
gekrenkt zijnde of wat betreurende de koningin van
de goden de man, zich onderscheidend door zijn
plichtsgevoel, ertoe heeft gebracht: zoveel lotgevallen
te doorstaan, tot zoveel noden te komen.
Zijn er zoveel redenen tot toorn voor de hemelse
gemoederen?

Rogier Eikeboom

2009

Ik zing over de strijd en de man die uit Troje gevlucht is,
voorbested om als eerste de Italische kust te bereiken;
veel zwierf hij rond over zeeën en landen, weerloze
prooi van
godengeweld en wraakzucht van de onverzoenlijke
Juno,
veel ook heeft hij doorstaan in een oorlog totdat hij
een stad zou
stichten, zijn huisgoden bracht in Latium, stamland voor
Latijnen, Albaanse vaders en de hoge muren van Rome.
Muze, zeg mij: waarom? Wie was als god zo beledigd?
Wat was de grief van de hemelvorstin om een held die
zijn plicht deed
zoveel te laten verduren en met zoveel ellende te kwellen?
Heersen zo hevig gevoelens van toorn in godenharten?

Piet Schrijvers

2011

LIED VOOR EEN MIGRANT

Ik zing over de vrijheidsheld uit het Oosten
die als vluchteling op een westers strand
is aangespoeld. Lang was hij op land en zee
de speelbal van woeste vreemdelingenhaat,
lang vocht hij tot hij een vaste verblijfplaats
vond voor zijn gezin: zo kregen zijn kinderen
een nieuw vaderland binnen Fort Europa.

Muze, vertel me waarom in 's hemels naam
de overheid een zo gewetensvolle held
al die perikelen en al die beproevingen
heeft opgelegd. Wat bezielt haar tot die haat?

Paul Claes
december 2021

Ik zing van de daden en de man die als eerste van
Trojes kusten
Door het lot als balling naar Italië kwam en naar
Latijnse
Stranden. Veel had hij doorstaan, geslingerd te land en
ter zee
Door godenmacht om de onverzoenlijke woede van
grimmige Iuno,
Veel ook meegemaakt in de oorlog, toen hij de stad
stichtte
En de goden naar Latium bracht, waaruit voortkwam
het Latijnse volk,
De vaders van Alba Longa en de muren van het hoge
Rome.
Muze, vermeld mij de oorzaken om welke beledigde
goddelijke majesteit
Of waarom gekrenkt de koningin der goden zoveel liet
beleven
Een man bekend om zijn vroomheid, zoveel
beproevingen liet
Ondergaan ook. Is de toorn van de hemelingen zo
reusachtig?

Michiel Verweij
6 januari 2022

Een man en zijn strijd, van hem wil ik zingen.
Hij was de eerste die vanuit Trojes
land als vluchteling (dat was zijn lot)
Italië haalde, vlakbij Lavinium,
zwaar geteisterd te land en ter zee
door godengeweld: de grimmige Juno

wist haar woede maar niet te verkroppen.
Veel ook leed hij in oorlog voor hij zijn
stad kon stichten, zijn Goden in Latium
onderbracht. (Dat zou bakermat zijn
van al het Latijnse, Alba's regenten,
de oppermachtige muren van Rome.)

Muze, vertel me waarom. Welke God was
zo gekrenkt? Of wat deed de vorstin
der Goden zo veel verdriet dat zij hem,
held bij uitnemendheid, deed verzeilen
in zoveel gevaar en zoveel ellende?
Zijn hemelbewoners dan zo verbitterd?

Vincent Hunink
10 januari 2022

Wapengekletter. Een man. Da's de stof voor mijn
volgende verzen.
Hij stak als eerste in zee, zijn vertrekpunt: de kusten
van Troje,
eindoel: Italië – nog wat preciezer: Laviniums
stranden.
Keus had hij niet: hij ontvluchtte zijn stad door het
noodlot, een godsspraak.
Recht liep zijn tocht allerminst, want te land en ter zee
was hij meermaals
speelbal van zuiver geweld, van geweld van de hemelse
machten.
Enige reden: rancune, de wrok van de bitchige Juno.
Veel kreeg hij ook op het slagveld te slikken, maar toen
kwam het eindoel
zeker in zicht: hij stichtte zijn stad en bracht zijn
patronen
Latium binnen, de wieg voor het ras, het geslacht der
Latijnen.
Daar kiemde ook onze stamboom uit Alba en daar ook
ten slotte
lag de fundering der stevige muren van 't hemelse
Rome.
Muze, vertel me precies waarom de bazin van de
hemel
hém, die man die door trouw aan goden en mensen zo
opviel,
dwong tot zo'n massa miserie en dwong tot dat zovele
zwoegen.

Waarvoor was zij gekwetst in haar macht, wat stemde
haar somber?

Kan in het hart van een god dan een woede bestaan
van die omvang?

Marc van Rooij

11 januari 2022

Arma, ‘Wapens!’ — Nee! want *arma* lijkt op ἀνδρα, het woord waarmee de Odyssee een aanvang neemt.
 — Maar *arma*, ‘wapens’, want ook met de Ilias...
 — Nee, want die begint met wrok en dat komt later, *ira*. — Maar waarom dan ἀνδρα voor *virum*?
 Waarom herhaald? — Omdat *virum* laat zien hoe *arma* niet enkel wapens zijn, maar wapens en de man hetzelfde zijn, de man geweld is, van de man geweld uitgaat, de man geweld ook ondergaat.
 — ‘Geweld en de man’ dus. — Nee, want dat klinkt weer te lelijk.
 ‘Macht en man’, want een en ook als een van Troje gekomen in Italië en op Lavinia’s kust.
 — ‘gedreven door het noodlot’ nog. — Misschien.
 Hoezo?
 — Is hij niet veeleer voor zijn noodlot op de vlucht?
 — Moet hij niet Rome stichten? — Doet hij niet zijn best dit te ontlopen? — Is hij niet *Aeneas pius*?
 — En blijft hij dit? Maar dat komt later. Eerst moet hij heel wat te land ter zee nog heen en weer geworpen door geweld van hogerhand, want Juno’s wrok is wreed die niet vergeet (hier komt de Ilias!) want ook heel wat moet hij nog in de oorlog lijden.
 — Daarna sticht hij de Stad. — *Een* stad! En welke stad? Hij sticht een stad op Kreta, op Sicilië en aan de Tiber. Rome zelf blijft buiten beeld.
 — Hij geeft aan Latium zijn goden. — Niet de zijne. Hij geeft het goden. — Kende Latium geen goden?
 — Ongetwijfeld, ook al blijken alle goden meer krachten van natuur, van aarde en traditie

met Juno, Circe en Diana. Maar Aeneas geeft Latium de mannelijke goden, dus geweld en macht en wapens. Daar begint wat uitgroeit tot het Latijns geslacht, tot Alba Longa's vaders en tot de stadsomwalling van het hoge Rome.

— Hoe kan je zo nog iets vertalen? — Toegegeven, het vertraagt, maar als vertaler maak je keuzes.

Alleen, eerst moet je weten wat er staat en staan kan. Je moet het zien, het inzien. Dat komt nooit vanzelf. Hier helpt 'de Muze' die mij leert wat achter woorden en beelden schuilt, welk ongenoemd gezag gekwetst werd,

waarom het juist de koningin der goden was die door verdriet verteerd een man heeft achtervolgd die verantwoordelijkheid hoog in het vaandel droeg.

— 'hem zoveel tegenspoed, zoveel ellende gaf'

— Hoezo? — Vertaal je dat niet zo? — Waar staat ellende?

Waar tegenspoed? Slaan *casus* en *labores* niet op wat ons allen treft? Misschien wel meer aan wie zich verantwoordelijk weet. — Maar doet zij hem dan niets?

— Niet meer dan anderen die verantwoordelijk zijn.

Alleen, zij moest hem dwingen want hij weigerde zijn verantwoordelijkheid, de inspanning te doen, het leven aan te gaan. Is dat de oorzaak niet waardoor het hemelse gemoed ontbrandt in wrok?

— Goed, laat dan horen waartoe dit nu alles leidt.

*Macht en man zing ik van Troje eerst gekomen
naar Italië — op de vlucht — tot Lavinia's kusten — voor
het lot —
veel heen en weer geworpen te land ter zee
door geweld van hogerhand
— want wreed is Juno's wrok
die niet vergeet —
veel ook in strijd geleden,
sticht hij een stad, brengt Latium de goden.
Dit geeft Latijns geslacht
geeft Alba Longa's vaders
geeft wallen om het hoge Rome.
Leer mij de reden, Muze, welk gezag gekwetst,
waarom het juist de koningin der goden was
die door verdriet verteerd
een man
die verantwoordelijkheid hoog in het vaandel droeg
zo in het leven dwong te staan
zo dwong zich in te spannen,
of zo licht in de hemel
de natuur ontvlamt in wrok.*

Wim Verbaal
12 januari 2022

Mijn verhaal gaat over de strijder die als eerste koers zette naar Italië: het Lot dreef hem van de Trojaanse kust naar Lavinium. Zijn reis over land en zee was hard want Juno koesterde woede en gebruikte al haar macht. Hij heeft afgezien en gevochten, tot zijn stad er stond en hij Latium de goden gaf – hier start het Latijnse volk, hier kent Alba Longa zijn leiders en rijzen Romes muren. Help me vertellen, Muze, wat de koningin van de goden bezielde. Voelde ze zich gepasseerd? Was ze zo triest? Die man is een toonbeeld van respect en zij vuurde zware rampen op hem af. Kan haat hemelse harten beheersen?

Ciska Imschoot

26 januari 2022

*Precies op de dag dat Aeneas' vluchtroute
door de Raad van Europa erkend
werd als 'culturele route'.*

Oorlogsdaden van een held bezing ik.

Lang geleden was hij voorbestemd
Troje te ontvluchten en hij landde
op de kusten bij Lavinium
in Italië. Altijd weer werd hij
over land en over zee geslingerd
door geweld van goden: onverzoenbaar
was de woede van de woeste Juno.
Altijd weer deed krijgsgeweld hem lijden,
maar ten slotte stichtte hij een stad,
bracht in Latium zijn goden onder.

Daar vond het Latijnse volk zijn oorsprong,
ook ons voorgeslacht uit Alba Longa
en van Rome de verheven wallen.

Muze, u moet me te binnen brengen
hoe die godheid zich beledigd wist.
Wááaraan nam de koningin der goden
aanstoot, dat de plichtsgetrouwe held
zoveel onheil moest trotseren, zoveel
moeite moest doorstaan om harentwil?

Kent een hemeling zo'n zware toorn?

Patrick Lateur
27 januari 2022

De heldenstrijd bezing ik van de man die vanuit Troje
het eerst op Italiaanse bodem, bij Lavinium,
geland is – hij, een balling van zijn lot, steeds
voortgeslingerd
langs land en zee, naar 's hemels wil, omdat de wrok
van Juno duurde; steeds ook prooi van strijd, vóór hij
zijn goden
en stad hun plaats in Latium kon geven – oorsprong van
't Latijnse volk, van Alba's macht, van Romes hoge
burcht.
Muze, vertel mij nu wáárom de koningin der goden
zo diep beledigd was. Wat deed zo'n pijn dat zij een man
van grote trouw en eerbied zoveel ongeluk en moeite
liet torsen? Woont in godenharten zoveel boos venijn?

Marietje d'Hane-Scheltema
28 januari 2022

Ik zing van de strijd van een man die als eerste de
kusten van Troje
verliet en, voortgejaagd door het noodlot, Laviniums
stranden
bereikte. Hij werd jarenlang over landen en zeeën
gedreven
door Juno's onwrikbare wrok en de vreselijke macht
van de goden.
Hij zag ook lang af in de oorlog, totdat hij zijn stad
toch kon stichten,
en Latium zijn goden kon brengen; vandaar het
geslacht der Latijnen,
de vaders van Alba en hoog op haar rijzige stadsmuren:
Rome.

Mijn Muze, vertel mij: wat heeft vorstin van de goden
gedreven,
wat heeft haar gekwetst of gekrenkt als godin om een
man die
bekend stond als vroom en verstandig zoveel avontuur
en ellende
te laten trotseren: koesteren goden dan zoveel rancune?

Tom Ingelbrecht
29 januari 2022

Ik vertel van geweld en een man. Uit Troje kwam hij
als eerste
Naar Italia en, een balling door noodlot, Lavinia's
kusten;
Zwierf over land, hoge zee; speelbal van hardhandige
goden,
Grimmige Juno voorop, die haar innige haat nooit liet
varen;
Wat hij niet doormaakte aan strijd; alles om een vesting
te bouwen,
Zijn goden naar Latium te brengen – Latium, land van
Latijnen
En van de oude Albanen – en de muren van torenend
Rome.

Muze, onthul mij de reden: wat krenkte haar almacht,
Of wat was haar grief, dat een vorstin van goden zo'n
kommer,
Zoveel ellende moest laden op iemand die uitblonk
door plichtstrouw?
Ik aarzel: kan 't werkelijk waar zijn, dat goden de
mensen zó haten?

Jacqueline Klooster
10 februari 2022

Een man en zijn strijd: daarover dicht ik...
Hij voer weg van Troje, als pionier,
bereikte de kusten van *Lazio*, Italië!
Hij kon ook niet anders: zijn lot bracht hem hier.

De tocht was chaotisch: op land én op zee
was hij de speelbal van godengeweld:
Juno was vol van rancune en woede!
Ze heeft hem daarom voortdurend gekweld.

Hij heeft bovendien veel geleden door oorlog,
maar heeft dan toch zijn stad kunnen stichten.
Hij gaf ons zo – ter bescherming – de goden,
het volk dat Latijn spreekt (of leest in gedichten),
de oma's en opa's van Romulus, Remus,
en ook de muren van machtig Rome.

Maar hoe was het ooit zo ver kunnen komen?
Waarom brandde Juno's wonde zo fel?
Waarom maakte de koningin van de goden
het bestaan van een mens tot een levende hel?

En hij was toch zo'n bijzondere man:
voor god, land en huis steeds gericht op het goede.
Dat zo iemand zoveel ellende verduurde...
Hoe komt een godin aan een hart vol van woede?

Bruno Vantomme
13 februari 2022

Wapens, een man: mijn lied. Van Troje (het beginpunt)
kwam hij,
eeuwige vluchteling, naar Italië, vlak bij Laviniums
kusten. Te land en ter zee onderging hij vaak de brutale
kracht van de goden (want Juno vergat haar pijnlijke
woede
nooit). Hij leed ook vaak onder oorlog, tot hij stad en
goden
thuisbracht in Latium. Dit is de oorsprong van ons, de
Latijnen,
de adel uit Alba en de hooggelegen muren van Rome.
Muze, vertel mij de oorzaak: welke vernedering, welke
wonde bewoog de vorstin van de goden om zoveel
ellende,
zoveel kwellingen aan een opvallend rechtschapen
man te bezorgen? Vanwaar al die woede in goddelijke
harten?

Yanick Maes
13 maart 2022

De krijgsdaden vertel ik van een held, die vertrok aan
de kust van Troje,
die op aangeven van zijn lotsbestemming verbannen en
voortgejaagd werd
en als eerste landde in Italië op de stranden van Lavinium.
Eindeloos reisde de man over land en zee,
slachtoffer van bruut geweld der goden,
vooral van de onverbiddelijke haat van de wrokkige
Juno.
Ook door oorlog moest hij eindeloos veel ellende
doorstaan, tot het hem gelukte
een stad te stichten en zijn geliefde goden in Latium
binnen te brengen:
daaruit ontstonden het Latijnse volk, de heren van Alba
en de stadsmuren van het ongenaakbare Rome.

Muze, breng me de juiste toedracht van deze zaak in
herinnering: waardoor werd
haar goddelijke waardigheid zo gekrenkt, of waarom
was de vorstin der goden
zo wraakzuchtig dat zij een man die blijk geeft van
opvallende rechtschapenheid,
ertoe gebracht heeft zoveel avonturen te beleven, zoveel
beproevingen
te trotseren. Is er zo'n felle haat in het hart van
hemelbewoners?

Hans Nollet
3 april 2022

EEN NASCHRIFT

Wie de naam Vergilius uitspreekt, krijgt nogal al eens de spontane reactie: ‘*Arma virumque cano...!*’ Bij die drie woorden houdt het enthousiaste reciteren van de beroemde openingsverzen van het epos *Aeneis* vaak ook op.

Toch is de *Aeneis* meer dan een zoete herinnering aan jeugdijaren op het Gymnasium of in de Humaniora. Vergilius’ epos – in de woorden van de Amerikaans-Britse dichter T. S. Eliot (1888-1965) ‘the classic of all Europe’ – is het ‘nationale epos’ van Rome. Het is de cruciale tekst van de ‘augusteïsche periode’, toen Octavianus, sinds 27 v.Chr. ‘Augustus’ genoemd, de regeringsvorm van het principaat uit elementen van de Republikeinse instellingen en functies in haar blijvende vorm construeerde. Om een nieuwe, historische fictie te creëren en zo het Romeinse, ja specifiek ‘augusteïsche’ bewind te verklaren én te legitimeren waren de Homerische epen *Ilias* en *Odysee* voor Vergilius de bouwstenen. Net als Augustus’ nieuwe politieke systeem was ook zijn epos een revolutionair werk dat tegelijk zijn traditionele aard beklemtoont. Literair was het voor Vergilius bovendien een uitdaging om een originele, epische autoriteit te construeren in een Latijns genre dat al twee eeuwen oud was. Voor Vergilius was het genre een zelfbewuste import van het Griekse epische genre, terwijl de ‘Romeinse’ voorgangers van Vergilius – Livius Andronicus, Naevius en

Ennius – in dit genre slechts één van de vele opties zagen waaruit ze moesten kiezen om een ‘Grieks-waardige’ literatuur te creëren in hun eigen cultuur.

Aeneas, de veronderstelde Trojaanse voorouder van de Julische familie van Julius Caesar en Augustus, was in Homerus’ *Ilias* slechts een tweederangsfiguur. Vergilius verheft hem tot een vooraanstaande held door zijn karakter en rol te modelleren naar de hoofdpersonages in de twee Homerische epen. Daarbij condenseert Vergilius de *Ilias* en de *Odyssee*, beide opgedeeld in vierentwintig boeken, gedurfd in twaalf boeken en keert hij de verhaallijn van de Homerische gedichten om: de eerste zes boeken van de *Aeneis* zijn Aeneas’ ‘Odyssee’, de laatste zes boeken zijn Aeneas’ ‘Ilias’: vanuit Troje komt hij via tal van avonturen en omzwervingen in zijn ‘nieuwe vaderland’ Latium, in Italië wordt hij gedwongen tot een tweede Trojaanse oorlog met zijn tegenstander Turnus – die dan nog gedoemd is om de dood van Achilles’ opponent Hector te sterven.

Toch is Vergilius’ imitatie complexer dan dit. Op meerdere plaatsen verweeft hij episodes en motieven van de beide Homerische epen. Het doden van Turnus is bijvoorbeeld tegelijk een herhaling van Hectors dood aan het einde van de *Ilias* én het doden van de vrijers aan het einde van de *Odyssee*. Dit paste in de ‘teleologische’ ontknoping van Vergilius’ *Aeneis*. Het einde ‘En ze leefden nog lang en gelukkig...’ van de *Odyssee* is een patroon dat beter paste bij de ‘augusteïsche’ ideologie van de blij-

vende sociale, familiale en politiek van de *pax Augusta* na de troebele tijden en de bloedbaden van de burgeroorlogen. Eindigde de *Ilias* in destructie, dan bood de *Odyssee* hoop. Toch is Vergilius zich ervan bewust dat dit 'teleologische' einde gevaren inhield. Het einde van Aeneas' oorlogen in Italië op het einde van het epos zal worden gevolgd door meer oorlogen. Maar in tegenstelling tot het einde van de Trojaanse oorlog leidde dit niet tot een finale destructie (van koning Priamus' dynastie en gezin), maar tot de triomf van de stad Rome, tot een eenmaking onder Augustus.

De Homerische imitatie heeft Vergilius in elk geval niet verleid tot de gedachte dat hij, als een Homerus, een origineel-Romeins epos zou hebben gecreëerd dat binnen de Romeinse cultuur functioneerde zoals de *Ilias* en de *Odyssee* dat in de Griekse wereld hadden gedaan. Daarvoor kwam zijn onderneming te laat. Daarvoor was en bleef Vergilius wat hij al was in zijn *Bucolica* en *Georgica*: een Alexandrijns geleerde en dichter in Rome die Theocritus en Callimachus had nagevolgd en die zich nu aan het schrijven van een epos had gezet. Zijn *Aeneis* is trouwens meer Alexandrijns dan men zou denken. In zijn epos staat een scherp besef van het verleden en de relatie verleden-heden centraal. Die dimensie is bij Homerus afwezig. Vergilius vond ze in de *Argonautica* van Apollonius van Rhodos en in de *Aitia* van Callimachus.

Naar deze Alexandrijnse voorbeelden zette Vergilius een epos op over een ver Homerisch verleden dat de

meer recente Romeinse geschiedenis moet verklaren en becommentariëren. In die zin is Vergilius' *Aeneis* niet zomaar een epos over de held Aeneas, als wel een oorsprongsgeschiedenis (*aitia*) van een stad en haar instellingen en gewoonten. De 'Homerische' werken van Aeneas worden dan ook al in de proloog van de *Aeneis* programatisch aangekondigd:

*dum conderet urbem
inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.*

De *Aeneis* is dus (ook) een aetiologisch verhaal over de stichting (*ktisis*) van de stad Rome. Meer nog, Vergilius' epos sluit bewust aan bij de traditie van de hellenistische *ktisis*-epen. de stad Rome die – via een 'militaristische' geschiedenis van een 'Ilias' – uitgroeit van enkele houten hutjes in een landschap vol vee tot een wereldstad van marmer.

Ook in de tijden na het politiek-cultureel 'augusteïsch idee' bleef de *Aeneis* generatie na generatie boeien doordat de eigen politieke en poëtische boodschap in een open geest wordt bevraagd. Vergilius' *Aeneis* is dan ook op alle niveaus trouw aan het Homerische model en telkens is het aan de lezer om te verstaan hoe het oude epische materiaal relevantie mag krijgen voor de eigen tijd. Wat hadden de Homerische helden te betekenen voor de kosmopoliete lezers van Augustus' tijd? De held Aeneas van de *Ilias* treedt Vergilius' gedicht binnen met woor-

den van wanhoop tijdens een storm (1, 94-101). Daarbij denkt de lezer meteen aan de gelijkaardige situatie en woorden van Odysseus in de *Odyssee* (5, 299-312). Wanneer Aeneas het gedicht weer uittreedt (12, 919-952), roept hij Achilles' moordzuchtige slachting van Hector in *Ilias* boek 22 op. Tussen deze twee momenten roept hij in zijn woorden en daden diverse Homerische helden op, maar is de psychologie van zijn daden gekaderd binnen een nieuwe context van een bloeiend hellenisme in het Rome van de eerste eeuw: de hellenistische visie op 'de goede koning', de filosofische idealen van de wijze man, de Romeinse paradigma's van militair leiderschap, en, tot slot, de spiegel van de goede keizer (*princeps*) die Augustus wordt voorgelouden. Ook de *pietas*, Aeneas' hoofddeugd (*virtus*), moet in Augustus' politiek-culturele reveil worden gelezen: een terugkeer naar de familie, de stad en de goden van het oude Rome.

Zagen generaties in Vergilius' *Aeneis* een soort Alexandrijnse encyclopedie van de geschiedenis van de Grieks-Romeinse literatuur en cultuur, dan lazen ze ook telkens die polarisatie bij Vergilius' goden: het Homerische echtpaar Zeus en Hera wordt het vechtende duo Jupiter en Juno. Zij bepalen de tegenstelling als mannelijke voorzienigheid en vrouwelijke waanzin. Zij sturen de plot en het lot van Aeneas' nakomelingen en van de stad Rome. Het is Juno, geholpen door de furie van de onderwereld Alecto, die de oorlog in Italië aanwakkert. Hier speelt Vergilius verder met de Homerische *divina commedia*: de antropomorfe goden van de Olympus blij-

ven op het toneel. Ze worden nooit enkel een personificatie van het stoïcijnse fatum of slechts een kleurrijke illustratie van filosofische of psychologische systemen.

In de openingsverzen, hier in een waaier aan vertalingen gepresenteerd, weet Vergilius al deze lagen op te roepen, verweeft hij al de thema's die zijn epos schragen. Het is fascinerend om te lezen hoe vertalers van de zestiende eeuw tot gisteren deze verzen hier reliëf hebben gegeven, hoe zij Vergilius' programmatische aanhef hebben gelezen en hun lectuur beantwoorden met vertaaltvondsten, met afwisselende stijlniveaus, met gedurfde nieuwe ingrepen. De lezer, zo hopen we, zal deze (vertaal)rijkdom opmerken en beseffen hoe elf verzen blijven uitdagen tot een literair spel: met de genreconventies, met de eigen taal, met het publiek. Wordt een kloof van tweeduizend jaar dan in woorden gedicht? Wellicht nooit.

Wat het lezen van Vergilius kan betekenen heeft niemand minder dan Willem Kloos (Amsterdam, 1859 – Den Haag, 1938), als dichter 'een God in 't diepst van mijn gedachten', het (in *De Nieuwe Gids*, jaargang 16, 1900–1901, p. 552) gevat in bronzen verzen:

Vergilius te lezen, Liefste! is dwalen
Door hooge en staatge galerijen, lang
Zich strekkend, waar dan, plotsling, stil en bang
Te voorschijn schietend uit verborgen zalen,

Een bleek gelaat komt harmonieus verhalen,
Met stem uitbarstend soms in vreemd gezang,
Van hoogheid en van leed, of door een gang,
Een lange gang, een klacht ging honderd malen.

Vergilius te lezen, Liefste! is zoet...
Te luistren naar die schim uit ver verleden,
Die heeft, als wij, gedroomd, gehoopt, geleden,
Wijl op zijn hart-streek nog een druppel bloed,
Fonklend door de eeuwen heen, robijn hoog-heerlijk,
Tuigt, dat hij heeft gevoeld grootmachtig-teêrlijk!

Jan Papy

DE BRONNEN

Van Ghistele 1556

Deerste viere boecken van Aeneas ende Dido genaemt Aeneidos bescreven in latijn door den alder geleersten ende vermaersten Poeet Vergilius Maro; Nu eerst in onser duytscher talen door Cornelius van Ghistele Retorijckelijck over geset, plaisant ende weerdich om lesen (Gheprint Thantwerpen [Antwerpen]: Hans van Liesueldt, Anno 1554).

In 1556 volgden de laatste zes boeken van de *Aeneis* in een afzonderlijke uitgave:

Deerste [-Die leste] sesse boecken va[n] Aeneas, ghenaeamt int Latijne Aeneidos: nu eerst in onser duytscher talen ouerghesedt (Gheprint Tantwerpen [Antwerpen]: by die weduwe van Iacob van Liesueldt, M.D.LVI.)

In 1583, en 1589, verscheen een uitgave met alle twaalf boeken:

Die twaelf boecken van Aeneas, ghenaeamt int latijn Aeneidos, beschreven door den aldergeleersten ende vermaersten Poeet Vergilius Maro, nu eerst in onser duytscher talen door Cornelis van Ghistele Retorijckelijck overgeset, plaisant end weerdich om lesen (T'hantvverpen: by Niclaes Soolmans op onse Vrouwen Kerckhof by de lynwaet-merck inden Gulden Leeu, An. M.D.LXXXIII).

Vondel 1646

Publius Vergilius Maroos wercken vertaelt door J. v. Vondel (Amsterdam: Abraham de Wees, boeckverk. op de Middeldam, in 't Nieuwe Testament, 1646).

Westerbaen 1662

De Aeneis van P. Virgilius Maro, bestaende in XII. Boecken, uyt het Latijn in Nederduytsche rymen gebracht door Jacob Westerbaen... ('s Gravenhage: Johannes Tongerlo, 1662).

Doncker 1663

Publius Virgilius Maroos Twaalf boeken van Aeneas. Vertaald, in Nederlands Gedicht, met 't zelfde getal der regelen door Dirck Doncker (Gouda: Kornelis Dyvoort, 1663).

Cockelet 1747

Nederduytsche overzettinge der XII. boecken van Publius Virgilius Maro, behelzende de wonderlycke gevallen van den grooten Aeneas... door den Eerw[aerde] Heer Franciscus Cockelet (Antwerpen: Johannes Franciscus van Soest, 1747).

Van Winter 1804

Proeve eener nieuwe overzetting van den Eneas, naar het Latyn, door Pieter van Winter (Amsterdam: Pieter Johannes Uylenbroek, 1804).

Brinkman 1815

De Aeneas van Virgilius in Nederduitsche verzen door N. C. Brinkman (Amsterdam: Boekdrukkerij P. E. Briët, 1815).

Engelen 1828

De Aenéis van Publius Virgilius Maro. Uit het Latijn in

Nederduitsche verzen vertaald door A.W. Engelen (Groningen: W. van Boekeren, 1828).

Rau 1862

Virgilius Heldendicht de Enéïs. Naar eigen critische beschouwing, in nederduitsche metrische versmaat overgebracht, door Mr. S. J. E. Rau (Haarlem, A. C. Kruseman, 1862).

Chaillet 1901

Vergilius' Aeneis. Metrisch vertaald door Dr. J. L. Chaillet, Conector aan het Gymnasium te Sneek (Amsterdam: S. L. van Looy, 1901).

De Koning 1915

De Aeneis van Publius Vergilius Maro metrisch vertaald door P. W. De Koning (Amsterdam: P. N. van Kampen & Zoon, 1915).

Terwen 1929

De Aeneis van P. Vergilius Maro. Vertaald door J. J. Terwen, verlucht door Nico Braak (Amsterdam: Swets & Zeitlinger, 1929).

Vangenechten 1942

Helikoon. Bloemlezing uit Grieksche en Latijnsche schrijvers ten gebruike van de moderne humaniora. Uit het oorspronkelijke vertaald door K. Vangenechten, Fr. Cluytens, A. Verboven, E. Verstappen, E. de Waele, R. Stock, A. Kriekemans (Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1942).

Cochez 1943

P. Vergilius Maro, Aeneis. Eerste boek. Vertaald door J. Cochez, Philologische Studiën (Leuven: s.n., 1943).

De Pauw, Clerckx en Timmermans 1946, 1950³

Vergilius, Aeneis. Boek I en II, in het Nederlands bewerkt door R. De Pauw, A. Clerckx en G. Timmermans (Antwerpen: Standaard-Boekhandel, 1946).

Diercks 1951

Virgilius. Een keuze uit vertalingen van zijn werk, verzorgd, ingeleid en van verbindenden tekst voorzien door G.F. Diercks, Klassieke Bibliotheek, 8 (Haarlem: Drukkerij de Spaarnestad, 1951).

Schwartz 1959

Vergilius, Aeneis. Vertaald door M. A. Schwartz (Haarlem: H. D. Tjeenk Willink & Zoon, 1959).

Rutgers van der Loeff 1965

Publius Vergilius Maro, Aeneis, in Nederlandse verzen nagevolgd door Dr. A. Rutgers van der Loeff, Klassieke Galerij, nr. 154 (Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1965).

Van Wilderode 1978, 1981

P. Vergilius Maro, Aeneis 1-6. Vertaald en ingeleid door Anton van Wilderode (Beveren: Orion, 1981, vijfde druk).

De Laet 1979

Vergilius, Aeneis. Een bloemlezing uit de twaalf boeken. Ingeleid, toegelicht en vertaald door Eddy De Laet (Antwerpen-Amsterdam: Standaard Uitgeverij, 1979).

Blanckenberg 1980

Vergilius, Van wapens en 'n man. Versvertaling van die *Aeneis*, door N. A. Blanckenberg (Durbanville: Uitewery Boschendal, 1980).

Schoonhoven 1997

Publius Vergilius Maro, Aeneis, boek I en II. In Nederlandse hexameters vertaald door Henk Schoonhoven (Groningen: Styx Publications, 1997).

Eikeboom 2009

De canon van Latijnse teksten (klassiekers lezen in de oorspronkelijke taal). In de oorspronkelijke taal toegankelijk gemaakt door R. Eikeboom (Leuven: Davidsfonds, 2009).

Schrijvers 2011

Vergilius, Aeneas. Uitgegeven, vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Piet Schrijvers (Groningen: Historische Uitgeverij, 2011).

d'Hane-Scheltema 2022

Vergilius, Het verhaal van Aeneas. Vertaald en toegelicht door M. d'Hane-Scheltema (Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep, 2000). Deze vertaling werd speciaal voor deze publicatie licht bijgewerkt en aangepast door de vertaalster.

De vertalingen op de bladzijden 37-52 zijn alle geheel nieuw en waren tot dusver ongepubliceerd. Ze zijn van vertalers uit Nederland en België die op onze vraag hun creatieve talenten aanboorden. We zijn hun dankbaar dat ze dit Carptim-boekje met hun enthousiasme en brille hebben verrijkt en de krans van eeuwen Vergilius-vertaalarbeid met hun pareltjes hebben getooid.

COLOFON

Dit boekje werd in 2022 geproduceerd in opdracht van Stichting Carptim. Het is bedoeld als geschenk voor leerlingen, studenten en andere belangstellenden. Dit boekje mag niet worden verkocht.

Carptim beoogt positief bij te dragen aan het vertaalklimaat in Nederland voor Latijn en Grieks, onder andere door het stimuleren van nieuwe uitgaven van klassieke vertalingen (inclusief beschouwingen over vertalingen en vrije bewerkingen geïnspireerd op de klassieke oudheid), en het bekendmaken van het vertaalwerk bij een breed publiek, met name bij leerlingen en studenten. De stichting draagt als naam een zeldzaam Latijns bijwoord met als betekenis ‘pluksgewijs’, ‘stukje bij beetje’, ‘hier wat en daar wat’.

De rechthebbenden zijn naar best vermogen en voor zover noodzakelijk op de hoogte gebracht. Indien er toch vertalers of auteurs zijn wier rechten door deze publicatie geschaad zouden zijn, dan wordt hun vriendelijk verzocht zich tot de samensteller van de bundel te wenden.

Samenstelling: Jan Papy

Redactie: Vincent Hunink en Rob Zweedijk

Omslag en binnenwerk: Ilona Snijders

Oplage: 1000 stuks

ISBN: 9789082930412

Meer info: www.carptim.nl

